

13. Нурмеева Н. Р. Формирование информационной культуры как отражение современных требований информационного общества. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ifets.ieee.org/russian/depository/v11_i4/html/11.htm
14. Соколова Т. Е. Информационная культура младших школьников, как педагогическая проблема / Т. Е. Соколова. – Самара: Фёдоров, 2002. – 327 с.
15. Тананыхина Ю. А. Использование информационных технологий в учебно-воспитательном процессе начальной школы. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.festival.1september.ru/articles/521935/pril1.doc>

УДК 373.2:376-056.45

Людмила Луценко,
Світлана Самарченко,
м. Алчевськ

ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В статье рассматриваются понятия детской одаренности, основные концепции детской одаренности и проблемы диагностики одаренности детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: одаренность, детская одаренность, диагностика одаренности, диагностические методы, психодиагностический инструментарий.

The article deals with the notion of child's talent, child's basic concept of giftedness and gift diagnostics problems of preschool children.

Key words: talent, child's talent, gift diagnostics, diagnostic methods, psychodiagnostic tools.

Проблема дитячої обдарованості в усі часи викликала значний інтерес у суспільстві. Зацікавленість урядовців, фахівців, батьків зрозуміла – виховання та розвиток обдарованих і талановитих дітей є найважливішою умовою формування творчого потенціалу суспільства, розвитку науки та культури, всіх галузей виробництва і соціального життя. Соціальні, технічні та наукові перетворення, що відбуваються в суспільстві, поставили перед системою освіти України та дошкільною освітою зокрема гострі проблеми. Однією з них є проблема виявлення, розвитку, навчання та виховання обдарованих дітей. У зв'язку з цим дослідження природи обдарованості, розробка наукових методів діагностики обдарованості продовжує залишатися в центрі уваги вчених і практиків сфери дошкільної освіти.

Обдарованість – системна риса психіки, що розвивається впродовж життя і визначає можливість досягнення людиною винятково високих, порівняно з іншими людьми, результатів у певних видах діяльності. Обдарованість дитини визначається вищими показниками розвитку її здібностей, які випереджають темп розвитку здібностей її однолітків. Рівень, якісна своєрідність та характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії природних задатків, соціального середовища та психологічних механізмів саморозвитку особистості.

Специфіка дитячої обдарованості відрізняється від дорослої. Деякі психічні особливості, які якісно відрізняють дитину від дорослого, безпосередньо відображаються на дитячих здібностях: «дітям властива надзвичайна чуйність до образних вражень, багатство уяви, що проявляється, зокрема, у творчих іграх, невгамовна допитливість».

Обдарованість дитини – умовна характеристика, що не є показником її подальших досягнень. Здібності дитини можуть виявитися в різному віці (хоча є певна закономірність: літературні здібності проявляються дуже рано. Так, Лермонтов почав писати римовані рядки в 2 роки, Блок уклав свою першу збірку віршів у 7 років) або можуть бути упродовж тривалого часу лише потенціалом. Однією з причин неочевидності обдарованості є різні труднощі в розвитку дитини. Учені вважають, що потенційна обдарованість властива більшості дітей.

Різні аспекти розвитку обдарованості є предметом багатьох наукових досліджень. Усій психолого-педагогічній спільноті відомі головні концепції дитячої обдарованості:

- Розуміння обдарованості як високого рівня розвитку когнітивних процесів (сенсорно-перцептивних процесів, пам'яті, уваги, мислення, уяви), які вимірюються за допомогою певних тестів, іноді сюди додаються мотивація та воля (Г. Мюнстерберг, Г. І. Россолімо, У. Штерн та ін.).

- Ототожнення обдарованості з високим рівнем розвитку інтелекту або розумовими здібностями, які вимірюються за допомогою тестів інтелекту (А. Біне, Г. Айзенк, Д. Векслер, Дж. Гілфорд та ін.).

- Виділення диференційних різниць загальних та специфічних здібностей (Б. М. Теплов, Н. С. Лейтес, В. Д. Небиліцина та ін.).

- Розуміння обдарованості як виявлення творчого потенціалу (О. М. Матюшкін). За цією концепцією психологічна структура обдарованості співпадає з основними структурними елементами творчості та творчого розвитку дитини.

- Динамічна теорія обдарованості (Ю. Д. Бабаєв) розглядає поняття обдарованості як властивості цілісної особистості, яка знаходиться в розвитку.

- Екопсихологічний підхід до розвитку обдарованості (В. І. Панов) формулює основне завдання сучасної освіти – створення освітнього середовища розвиваючого (творчого) типу, тобто середовища, яке сприяє зняттю психологічних перешкод розвитку дитини та розкриттю творчого потенціалу всіх сфер її психіки.

- Психодидактичний підхід (В. П. Лебедева, В. О. Орлов, В. І. Панов) полягає у проектуванні та моделюванні освітнього середовища як основного методу розвивальної освіти, який забезпечує можливість виявлення, навчання та розвитку обдарованих дітей.

У більшості концепцій обдарованості виокремлюється декілька її основних структурних компонентів: когнітивний (загальні або спеціальні здібності вище середнього рівня), особистісний або мотиваційний (домінує пізнавальна мотивація), творчий (здібність висувати оригінальні ідеї, користуючись нестандартними способами діяльності).

Існуючі сучасні моделі або програми розвитку обдарованих дітей ґрунтуються на тій або іншій концепції, більшість яких передбачає використання переважно психолого-педагогічного наукового підходу до виявлення та розвитку обдарованих та здібних дітей.

На практиці спостерігається низка проблем, з якими пов'язана діагностика обдарованості дошкільників.

Існує досить значне розмаїття інтересів та видів обдарованості. Серед них загально-інтелектуальна, художня, творча, психомоторна, соціальна, які проявляються вже в дошкільному періоді. З одного боку, це дає змогу діагностувати вже в ранньому віці можливий напрям успішної діяльності, забезпечити наступність розвитку обдарованої дитини в усіх ланках освіти.

З іншого боку, специфікою дошкільного дитинства є те, що природні задатки до певного виду діяльності виражені слабко, знаходяться у стадії становлення, формування. Проте саме у цьому віці проявляються перші свідчення наявності у дитини природних задатків та здібностей того чи іншого спрямування. Вони виявляються через уподобання, схильності, інтереси до певних видів діяльності, які можуть бути більш або менш вираженими, яскравими (Л. Венгер, О. Кульчицька, Г. Лавренєва, Н. Лейтес, Т. Титаренко).

Тому з погляду діагностики, показниками здібностей дитини дошкільного віку мають бути, перш за все, уподобання дитини, легкість виконання діяльності, інтерес до певного виду предметів або об'єктів, значна увага до певного кола об'єктів, утримання уваги саме на обраних, оригінальний підхід до стандартних завдань, намагання змінювати, реконструювати об'єкти.

Застосування комплексу діагностичних процедур і методів, націлених на раннє виявлення та відстеження розвитку обдарованих дітей – одне з важливих завдань системи роботи з обдарованими дошкільниками. Іноді у процесі діагностики обдарованості дошкільників відбувається шаблонне поводження з діагностичними методиками. Обдарованість при цьому в багатьох випадках співвідноситься лише з пізнавальними процесами. За такого підходу інші характеристики особистості дитини залишаються поза увагою фахівців, які досліджують обдарованість.

Обдарованість не може бути зведена до будь-якої однієї характеристики. Розуміння передбачає зовсім інше ставлення до діагностики дитячої обдарованості: вона повинна мати комплексний характер оцінювання різних сторін поведінки й діяльності дитини, що дозволяє використовувати різноманітні джерела інформації й охопити якомога більший спектр її здібностей.

Виявлення обдарованих дітей вимагає використання поетапної стратегії діагностики, що дозволяє поступово переходити від оцінки загальних, поверхневих ознак обдарованості до її глибокого аналізу (рис 1).

Розділ I. Педагогічні проблеми обдарованої особистості

На першому етапі виявлення обдарованих дошкільників здійснюється на основі широкого спектру характеристик обдарованості за допомогою опитувальників, організованого спостереження, які повинні максимально повно відображувати всі сторони й прояви дитячої обдарованості. Цей етап передбачає використання різнобічної інформації, що охоплює думку батьків, вихователів, практичного психолога, оцінку спеціалістів.

На другому етапі використовуються більш точні й більш специфічні діагностичні процедури: діагностичні методики й тести. Добір методик, тестів має забезпечувати принцип мінімальної достатності змісту для найбільш ефективного й адекватного відстеження внутрішнього потенціалу особистості дошкільників. Тому методики й тести охоплюють пізнавальну й особистісну сфери розвитку, поведінкову характеристику дитини, що дозволяє виявити пріоритетну сферу її інтересів.

Висновок про обдарованість можна робити лише на підставі всього комплексу даних, отриманих під час використання різних методів, і такий висновок не може бути остаточним.

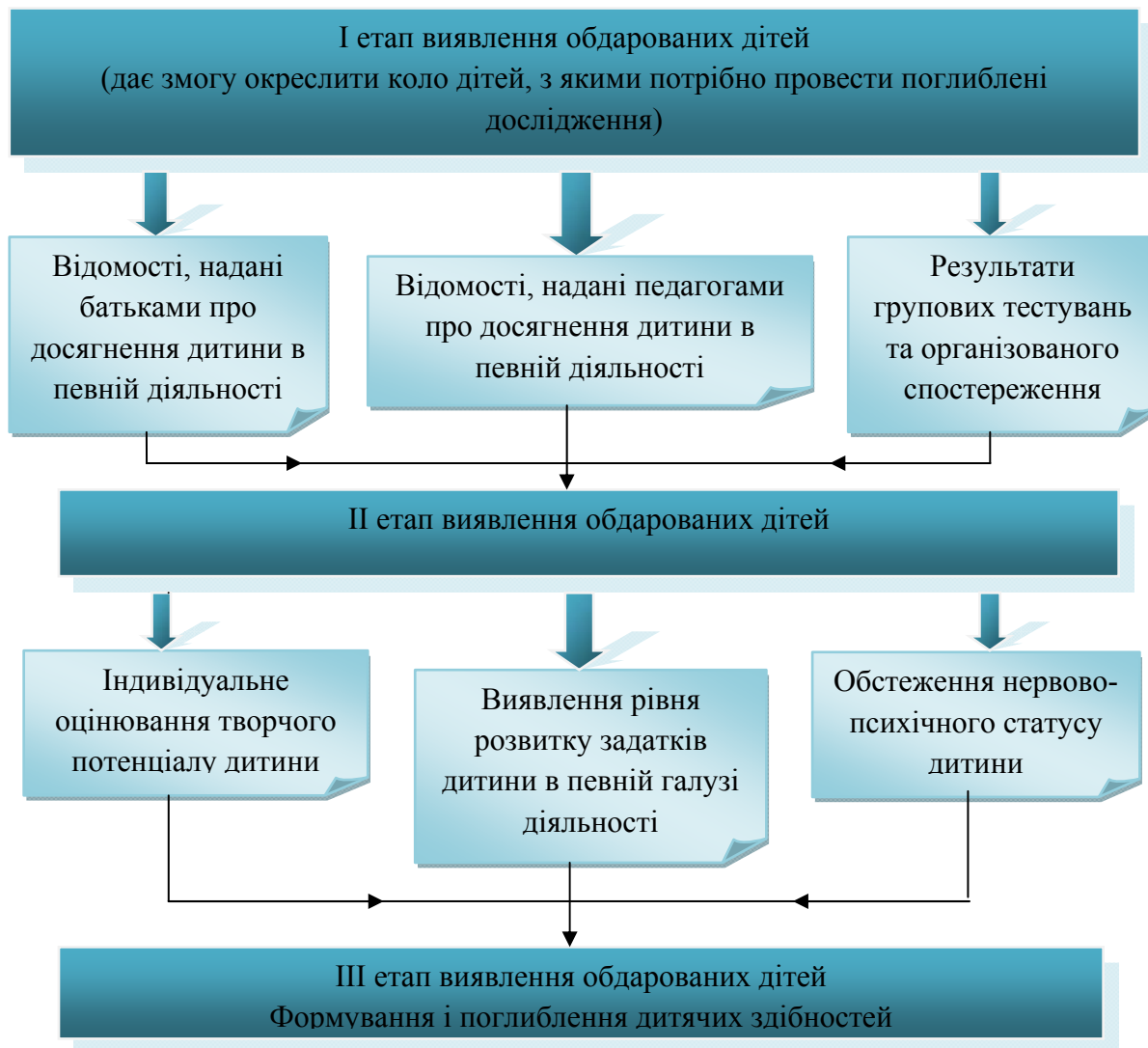

Рис. 1. Схема етапів виявлення обдарованих дітей

3. Інколи у процесі дослідження обдарованості дошкільників не враховують того факту, що дитяча обдарованість може особливо яскраво проявлятися у різні періоди життя в різних дітей. Пошук обдарованих дітей досить довготривалий процес, пов'язаний з динамікою розвитку дитини. Здійснення його неможливе шляхом лише одноразової процедури. Тому необхідне розгорнуте в часі спостереження за поведінкою та діяльністю дошкільника в різних ситуаціях. Також вважається за необхідне багатократність обстеження з використанням пакету психодіагностичних процедур, які відібрані відповідно до видів обдарованості й індивідуальних особливостей дошкільника.

4. З урахуванням того, що успішність розвитку дитини у період дошкільного дитинства найбільше визначається характером впливу з боку близьких дорослих (батьків, педагогів), психодіагностична робота має розгортатися за *такими змістовними напрямками*:

1) безпосереднє вивчення особливостей психічного розвитку дитини (її здібностей, а також інших індивідуальних особливостей розвитку);

2) опосередкована діагностика – вивчення соціальної ситуації розвитку дитини (стилю спілкування, застосованих методів та прийомів навчально-виховної роботи, умов життя тощо).

Завдання психодіагностики при безпосередньому вивченні здібностей

На етапі вивчення особливостей розвитку здібностей дитини:

– виявлення здібностей та обдарованості дитини шляхом вивчення її схильностей, уподобань, інтересів; встановлення ступеня розвитку здібностей того чи іншого характеру, його якісно-кількісне оцінювання;

– з'ясування загальної картини розвитку індивідуальних особливостей дитини, які можуть впливати (позитивно чи негативно) на успішність прояву та розвитку здібностей (стан здоров'я, фізичний розвиток, темперамент, пізнавальні процеси);

– поглиблене вивчення особливостей розвитку особистісних якостей, необхідних для реалізації здібностей та прояву обдарованості (наполегливості, цілеспрямованості, працелюбності).

На етапі аналізу та інтерпретації даних:

– визначення вікової динаміки розвитку здібностей, обдарованості у період дошкільного дитинства;

– визначення індивідуально-значущих причин розвитку здібностей та обдарованості дитини;

– аналіз вікових та індивідуальних особливостей поведінки та розвитку обдарованої дитини;

– створення індивідуального профілю обдарованості, який відображає диференційовану картину розвитку здібностей, обдарованості дитини;

– створення індивідуального психологічного портрету дитини, який відображає сукупність наявних у неї рис, якостей, властивостей, сприятливих або несприятливих для реалізації здібностей та обдарованості.

Завдання психодіагностики при опосередкованому вивченні здібностей

На етапі вивчення особливостей розвитку та обдарованості дитини:

- первинне вивчення соціальної ситуації розвитку дитини: психолого-педагогічних, побутових, соціальних, матеріальних особливостей та умов, у яких відбувається розвиток здібностей, обдарованості дитини;
- поглиблене виявлення особливостей родинного виховання з урахуванням спрямованості на розвиток здібностей та забезпечення гармонійного розвитку дитини (встановлення стилю спілкування з дитиною, характеру взаємодії, застосованих методів та прийомів виховної взаємодії, сприятливих та несприятливих чинників розвитку);
- поглиблене виявлення особливостей педагогічного спілкування з дитиною з урахуванням спрямованості на розвиток здібностей та обдарованості дитини (встановлення стилю спілкування педагогів із дитиною, ефективність застосовуваних ними засобів, методів та прийомів навчально-виховної роботи, наявних чинників розвитку, що активізують або гальмують забезпечення гармонійного розвитку дитини (особистісного, фізичного, соціального).

На етапі аналізу та інтерпретації даних:

- аналіз ефективності роботи, що проводиться з дитиною, умов, у яких відбувається її розвиток;
- аналіз особливостей родинного виховання і педагогічного спілкування;
- інтерпретація даних, під час якої встановлюються найбільш ефективні методи розвитку здібностей дитини;

5. Пошук і виявлення обдарованих дошкільників передбачають визначення рівня обдарованості за певними методиками. На жаль, наразі є обмаль стандартизованих діагностичних методик обдарованості, кількість яких обмежена, а ті, що є, швидко застарівають. Тому важливим завданням в діагностиці обдарованості є збагачення психодіагностичного банку, спрямованого на виявлення обдарованих дошкільників, визначення характеру та своєрідності обдарованості. Поповнення психодіагностичного інструментарію має відбуватися через створення нових оригінальних методик, а також з допомогою удосконалення, модифікації та адаптації сучасних методик, які дозволяють сконструювати індивідуальну траєкторію дитячого розвитку. Процес виявлення обдарованих дошкільників передбачає обов'язкову участь практичних психологів, педагогів, батьків, використання не лише тестових методик, насамперед методів спостереження, експертної оцінки педагогів, опитувальників поведінки та аналізу продуктів діяльності вихованців.

6. Варто зазначити, що проблема діагностики обдарованих дітей має важливу етичну сторону, оскільки ідентифікувати дитину як «обдаровану» чи «необдаровану» означає «повісити» на неї відповідальність за подальше життя. Через таку відповідальність дитина в майбутньому буде або доводити свою обдарованість, або жити з розумінням своєї посередності. Важливо пам'ятати, що дитяча обдарованість не гарантує успішність у дорослому житті й навпаки. Отже, це питання є досить проблемним і передбачає велику відповідальність дослідників перед дитиною. Тому у процесі діагностики дитя-

чої обдарованості доцільне врахування потенційних можливостей дитини. При виявленні обдарованих дошкільників необхідно диференціювати актуальний рівень розвитку обдарованості; особливості конкретних проявів обдарованості, які пов'язані зі спробами її реалізації в різних видах діяльності; потенційні можливості дитини до розвитку (зону найближчого розвитку).

Отже, високі здібності – це та основа, на якій може базуватись дитяча обдарованість, але лише за умов уважного й обережного ставлення дорослих до проблем розвитку здібностей дитини, до питання формування її особистості. Обдарованість – складне психічне явище, процес вивчення якого й досі триває. Виявлення обдарованих дітей – це тривалий процес, який потребує комплексного підходу, в тому числі поліпшення діагностичного інструментарію й розробки авторських діагностичних програм. Досліджувати й розвивати потрібно не лише специфічний хист. Необхідно враховувати всю особистість, її емоційні, інтелектуальні, художні й соціальні здібності.

Використані літературні джерела

1. Бескоровайна Н. В. Психологічний супровід обдарованої дитини / Н. В. Бескоровайна // Психолог дошкілля. – 2013. – № 2 (43). – С. 16–18.
2. Блейхер В. М. Психологічна діагностика пізнавальної активності і особистості / В. М. Блейхер, Л. Ф. Бурлачук. – К.: Вища школа, 2008. – 142 с.
3. Лейтес Н. С. О признаках детской одаренности / Н. С. Лейтес // Вопросы психологии. – 2003. – № 4. – С. 13–18.
4. Обдаровані діти: Діагностика та супровід / Упоряд. Т. Червона. – К.: Шк. світ, 2008. – 128 с.

УДК 159.928.22:376.5

*Мирослава Якимчук,
Микола Козяр,
м. Рівне*

РОЛЬ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЛІНГВІСТИЧНО ОБДАРОВАНИМИ СТАРШОКЛАСНИКАМИ ГІМНАЗІЇ

В статтє рассмотрены актуальные вопросы роли современных педагогических технологий в процессе изучения украинского языка лингвистически одаренными учащимися гимназии. Проанализированы термин «педагогические технологии», приведен пример применения метода «малых групп», блиц-игры с одаренными учащимися на уроках украинского языка, а также метода «мозгового штурма».